

ÖZEL BÖLÜM / SPECIAL SECTION

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Yayın Geliş Tarihi / Received: 10.09.2022

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 20.09.2022

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Altınsoy, Zeynep Deniz. "Bir Savaş Stratejisi Olarak Cinsel Şiddetin Feminist Teori ve Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi". *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 23, (2022): 117-140.

BİR SAVAŞ STRATEJİSİ OLARAK CİNSEL ŞİDDETİN FEMİNİST TEORİ VE ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Zeynep Deniz ALTINSOY*

Bağımsız Araştırmacı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0335-3181>

117

Öz: Savaşın değişen geleneği içerisinde kadın, çatışmanın amaçlarına ulaşmak açısından tek kilit nokta olarak düşünölmeye başlanmıştır. Uluslararası sistemin gelişen yapısı sayesinde konvansiyonel silahların yerini alan yok edici özellikteki birçok nükleer silahın kazanımı, ölkelerin geleneksel savaşlara bakışını değiştirmiştir. Bu yüzden son yüzyılın yıkıcı iki büyük savaşı, ulus devletlerarası silahlı çatışmalardan devletleri uzak tutmaya yetmiştir. Bu silahların caydırıcı varlığı neticesinde ortaya çıkan birçok savaş türü, kadını çatışmanın tam da ortasına oturtmuştur. Özellikle vekâlet savaşları, hibrit savaşlar ve orta yoğunluklu çatışma gibi adlarla anılan bu yeni savaşlarda devletler, ekonomik çıkarlarını ön planda tutmuş ve istenilen amaca ulaşabilmek için ahlaki sonuçları tartışmaya açık olan nesebin uzun vadede planlanan değişimini esas alan bir anlayışı savaş aracı olarak kullanmaya yönelmişlerdir. Erkeğin toprak üzerindeki hâkimiyetinin diğer tarafında bulunan kadın, bu savaş ve zafer anlayışı açısından hedefin kendisi olmuştur. Onun toplum ve kültürü doğurganlığıyla

* <https://doi.org/10.54842/ustich.1176248>

yeniden inşa etme erki erkek egemen dünya anlayışında hedefe ulaşmanın maliyetsiz aracı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kadın, Cinsel Şiddet, Uluslararası Hukuk, Feminist Teori, Savaş.*

THE EVALUATION OF SEXUAL VIOLENCE AS A WAR STRATEGY IN TERMS OF FEMINIST THEORY AND INTERNATIONAL LAW

Abstract: *Woman was considered as the unique key point in the changing traditions of the to achieve purpose of the conflict. Because of the developing structure of the international system, acquisition of many destructive nuclear weapons which took the place of conventional weapons have changed the point of views of the states to traditional wars. Therefore, devastating two big wars of the last century has to enough to keep away the states from gun conflicts among nation states. Many kinds of wars came up as a result of the deterrend presence of these weapons have put the woman in the middle of the conflict. Especially in these wars called Proxy wars, hybrit wars and medium instersity conflict, the states kept in the forefront their economic interest and have tended to use arguable ethic results based on an understanding of the change of the paternitiy in long term as a tool of the war. Woman located on the other side of man's domination over earth have been the target itself in terms of the understanding of war and victory. Her rebuilding power with fertility of society and culture have become the costless tool of achieving the goal in dominated World understanding.*

Keywords: *Woman, Sexual Violence, International Law, Feminist Theory, War.*

Genel Olarak

Toplumsal bir etkileşim olarak değerlendirilen savaş, insanlığın doğuşundan beri var olagelmıştır. Toprak kazanımı, ticari yolların hâkimiyeti, kutsal sayılan bölgelerin ele geçirilmesi vb. birçok sebep savaşların konusu olmuştur. İnsan toplulukları savaşırken daha çok kendi amaç ve gayelerini diğer topluluklara kabul ettirmeyi hedeflerken savaş bir araç olarak kullanmışlardır. Öyle ki bu araç tarihte bazen topraktan ziyade, bir kadının aşkını elde etmek için sahneye çıkmıştır. Ancak, savaşın ilk başlarda sebebi kadından daha çok, toprak ve ekonomi iken belki de Truva Savaşı olarak bilinen en eski savaşlardan biri ile kadın hedefe oturtulmuştur.

Genel bir kabul olarak kadının şiddet eğiliminde olmadığı doğası gereğidir. Ancak, savaşın konusu ya da asıl hedefi olmadığı dönemlerde dahi kadın naif doğasına rağmen silahlı çatışmaların çoğunda şiddetin konusu olmaktan kaçamamıştır. Yeni nesil olarak kabul gören günümüz çatışmalarında ise kadın, savaşın tam ortasında yer almış ya da bu durum gelişen uluslararası ilişkiler disiplini bakış açıları nedeniyle ve uluslararası hukuk kaideleriyle daha çok farkındalık yaratmıştır.

Savaşlarda gücün göstergesi ya da kabul ettirilmesinin yolu kadına karşı uygulanan cinsel şiddetten geçmeye başlamış ve burada aslında bir iradenin kabul ettirilmesinden daha çok bir hâkimiyetin sağlanabilmesinin yolu olarak tercih edilmiştir.

Bu çalışmanın iddiası; kadının savaşta mağdurdan daha çok hedef olduğu yönündedir. Kadın aslında tüm savaş boyunca erkeğin hâkim ve sahip olduğu bir varlık olarak görülmesinin sonuçlarını, cinsel şiddete maruz kalarak bir bedel şeklinde ödemiştir.

Bu durum erkeğin mi yoksa kadının mı yarattığı bir durumdur? Tartışma konusudur. Bu yüzden uluslararası ilişkiler disiplinde feminist teorisyenler tarafından incelenmeye gerek görülmüş bir konudur. Uluslararası hukuk belgeleriyle, savaşta kadına karşı şiddetin engellenmeye çalışılmasında disiplinin çalışmaları etkin olmuştur. Ancak, yine de feminist perspektifin yetersiz bir açıdan konuyu ele aldığını söylemek doğru bir ifade olacaktır.

Bu bakış açısından yola çıkarak çalışmada, feminist yaklaşımın kadına karşı cinsel şiddeti nedenli teorinin merkezine oturtmayı başarabildiği ve bu bakış açısının uluslararası hukuk belgelerine olan etkisi eleştirel bir yaklaşımla ele alınacaktır.

Dolayısıyla gerek Feminist Teori gerek uluslararası hukuk bağlamında kadını korumaya yönelik çalışmaların yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bu yetersizliğin sebebi sınırlı alanlarda kadının varlığına vurgu yapılmasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası hukuk açısından ise kadına karşı cinsel şiddet, uluslararası suç olarak kabul görmesine rağmen günümüzde bu normların uygulanması konusunda hâlâ bir çifte standardın varlığı hüküm sürmektedir. Çalışmada yine konu uluslararası hukuk normları açısından değerlendirilecek ve bu normların oluşumu tarihsel süreç içerisinde incelenecektir.

Şiddetin Kavramsal Olarak Değerlendirilmesi

Şiddet; en geniş ifade ile kaba davranış, bedene zor uygulama, zedelenmeye neden olabilecek davranış, sertlik olarak kullanılmaktadır. Başka bir tanıma göre ise şiddet; bilinçli olarak ve kasten kişi üzerinde tahakküm kurmak amacı ile psikolojik, sözlü, fiziksel, cinsel nitelikli hareketlerde bulunmaktadır.¹ Dünya Sağlık Örgütü, şiddeti kişinin bedensel ve ruhsal sağlığının bozulması yolunda bir etki olarak değerlendirmiş ve bu nedenle ırk, din, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin her bireyin en yüksek sağlık koşullarına kavuşma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Genel itibariyle şiddet, fiziksel bir bozgunu tarif eden sözcük gibi algılsa da şiddetin esasen çeşitleri olan etki ve sonuçları bakımından sınıflandırılması gereken bir olgu olduğu bilinmektedir. Bu nedenle şiddet sonucu ölümlü sonuçlanan ve ölümlü sonuçlanmayan şiddet olarak sınıflandırılırken uygulama bakımından ise kişinin kendisine uyguladığı (öz kıyım) aile içi ve organize şiddet türü olarak ayrıma tabi tutulmaktadır.² Makalenin asıl konusunu oluşturan cinsel şiddet ise şiddet olgusunun fiziksel olarak uygulanan şiddet sınıfına girmekte ve ölümlü ya da ölümsüz olarak da başka bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Geleneksel adıyla “cinsel taciz, ırza geçme” olarak kabul gören bu eylem, kişinin zor kullanılarak isteği dışında cinsel ilişkiye zorlanması olarak ifade edilmektedir. Savaş esnasındaki cinsel şiddet ise organize bir eylem olarak görülmektedir. Çalışmada genel itibariyle savaşlarda yaşanan cinsel şiddet, cinsel suç içeren eylemlerin tümünü

1 Orhan Özbey, “Kadına Karşı Şiddetin Temelleri”, *Hukuk Gündemi*, 2012, s.38-39, <http://www.ankarabarasu.org.tr/siteiler/ankarabarasu/hgdmakale/2012-1/11.pdf>, Erişim Tarihi: 15.05.2016

2 Ümit Cihan Atman, “Kadına Karşı Şiddet; Cinsel Taciz/ırza Geçme” *STED*, 2003, C:12, S:9, s.333-335, <http://www.ttb.org.tr/STED/sted0903/kadin.pdf>, Erişim Tarihi: 18.05.2016

kapsayıcı şekilde kullanılmaktadır. Uluslararası savaş suçu mahkeme statülerinde kavramlar arası ayrımlar kararlar neticesi ile belirtilmiştir. Örneğin, Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi-UCMY³ kararında, ırza geçme eylemi yalnızca cinsel birleşimi ifade etmeyip kadının vücudundaki cinsel olmayan herhangi bir vücut boşluğuna herhangi bir cisimle yapılan girişimi dahi ırza geçme olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle çalışmada ırza geçme, cinsel şiddet, cinsel taciz gibi terimlerin hepsi kadına karşı cinsel şiddetin yerine kullanılacaktır.

Şiddet devletlerin iç hukuklarında yasalarla kontrol altına alınmaya veya ortadan kaldırılmaya çalışılan bir durum iken uluslararası alanda ciddi müeyyidelerle karşılığını bulan bir davranış değildir. Bu nedendir ki günümüze kadar gelen savaş tarihinin cinsel saldırılarla ve özellikle kadına karşı uygulanan cinsel şiddetin varlığıyla dolu olması alışılabilir bir anlayışla kabul görmektedir.

Kadına Karşı Cinsel Şiddetin Tarihsel Süreci

İnsanlık tarihi birçok anlaşmazlık neticesinde ortaya çıkan çatışmalarla doludur. Savaş adı verilen bu çatışmalarda “Napolyon Öncesi” olarak adlandırılan ortaçağ dönemi savaşları da dâhil olmak üzere kadına karşı şiddet tüm bu çatışmalarda varlık göstermiştir. Vasquez, Savaş Bulmacası adlı eserinde savaşı tanımlarken ilkel topluluklar arasında yaşanan kan davası, düello gibi küçük çatışmaları savaş olgusundan ayırma da bu tür çatışmalarda dahi kadına karşı şiddetin varlığından bahsetmek gerekir.⁴ Kagan, Rönesans Dönemi öncesi Avrupası ve Cumhuriyet Romalıları öncesinde yaşanan savaşları “sivil savaş ve işgalci güçler karşısında toprak savunması” olarak görmüştür. Bu savaşları sivillerin savaşı olarak değerlendirmesi dahi konumuz açısından cinsel şiddetin tarihine bir başlangıç olarak yukarıdaki tezi desteklemektedir.⁵ Dolayısıyla Antik çağlarda Yunan şehir devletlerinde kadına karşı cinsel şiddet uygulamalarının savaş esnasında bir kural olarak kabul edilmesi,⁶ bu suçun yeni nesil savaşlar evvelinde de kabul gördüğünü ortaya koymaktadır.

3 Çalışmada UCYM olarak kullanılacaktır. Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 25 Mayıs 1993'teki 827 numaralı kararına istinaden kurulmuştur. Bknz: Olgun Değirmenci, “Uluslararası Suç Olarak Kadına Karşı Cinsel Şiddet Eylemleri”, *TBB Dergisi*, 2010 (89), Dipnot, s.43.

4 John A. Vasquez, *Savaş Bulmacası*, Çev: Haluk Özdemir, 2015, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, s.21-23.

5 Donald Kagan, *On the Origins of War and the Preservation of Peace*, 1995 London, p. 10-11.

6 Değirmenci, a.g.m, s.27-95.

Gerçekten, Antik çağda Yunanlılar teslim olmaya direnen şehirlerin fethinin akabinde öncelikle şehrin kadınlarına toplu tecavüzler uygular ve bunu zaferin ispatının bir ölçütü olarak görürlerdi. Bu, asker erkeğin başarısının bir ölçütü idi ve savaşın ganimeti olarak bir şehrin kadınlarına sahip olmak, galip askerlerin hakkı olarak görülmekteydi.⁷ Aslında hak olarak görülen eylemin kökeninde, toprağa sahip olmak kadar, mağlup olan erkeğin sahip olduğu tüm varlıkların üzerinde hâkimiyet kurmak yatmaktadır. Dolayısıyla bu fikrin ve eylemin temelinde yine kadının korunmak ya da hâkimiyet kurmak niyeti neticesinde erkeğin egemenliği altında varlık göstermesi bir diğer erkek için onu hedef haline getirmektedir. Leonore Davvidoff'a göre cinsel şiddet ilk olarak evde ve ev işlerinde köle kullanımının başlangıcından itibaren vardı.⁸ Bu yaklaşıma katılmak mümkün değildir. Kaldı ki insanlık tarihi ve etkileşim olarak savaşların varlığı köle olgusunun evveline dayanmaktadır. Ancak, sistematik olarak bireysel anlamda cinsel şiddetin varlığının başlangıcını köle kullanımından itibaren ele almak zaman açısından konuyu sınırlandırmak adına faydalı olabilir. Bertram'a göre Batı toplumlarında kadının bedeni cinsel fitne aracı olarak kabul görmekteydi ve bu fitne aracının sokağa çıkıp gözler önüne serilmesi toplumu ahlaksızlığa sürükleyebilirdi. Bu nedenle kadını sokaktan uzak tutmak onu dört duvar arasında bir şeylerle meşgul etmek kamu düzeninin sağlanması açısından önemli bir davranıştı. Netice itibariyle kadının üzerine ev işleri zimmetlenmişti. Kadının ev işleri ile özdeşleştirilmesi aslında Bertram'a göre bir cinsel şiddetti.⁹ Wallstonecraft'a göre ise kadının köle olarak kalmaya mahkûm olmasının sebebi gerçek amacının, dünyaya gelişinin en önemli sebebinin erkeğe hizmet etmek olduğunu öğreten bozuk toplumsallaşma süreci idi.¹⁰ Başka bir deyişle toplumsal olarak erkeğin üstünlüğünün kabulü bu durumu doğurmuştur. Üstünlüğün kabul edilmesinin nedeni ise kadının yetişmesinin baskın erkek toplumu tarafından engellenmesi ve kontrol altına alınması yüzündendi. Ayrıca köle kullanımı ev işlerinde yine cinsel şiddete maruz kalınacak bir durumdu. Savaşlarda ganimet olarak değerlendirilen kadın Müslüman toplumlarda köle olarak kullanılabilirdi. Evin erkeğinin cariyesi olduğu için cinsel olarak erkeğin malı haline geliyordu. Ancak, Müslüman ülkelerde bu durum İslam

7 Mary Deutsch Schneider, "About Women, War and Darfur: The Continuing Quest for Gender Violence Justice", *North Dakota Law Review*, 2007, Vol 83, p. 915-996.

8 Leonore Davvidoff, *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, Çev: Zerrin Atasır, Selda Somuncuoğlu, 2002, İletişim, s. 22-33.

9 Davvidoff, a.g.e., s. 13-44.

10 Josephine Donovan, *Feminist Teori*, 2007, İstanbul, İletişim, s.15-30.

hukuku kaideleri ile biraz daha insani standartlara oturtulmuş bir müddet köle olarak kullanılan kadının Müslümanlaştıktan sonra azat edilmesi uygun görülüyordu. Bu toplumlardan Müslümanlaşan kadının adı değiştirilir ancak, bu isim köle kimliğini öne çıkaracak şekilde belirlenirdi. Genel olarak isim çiçek isimlerinden seçilirken erkek ya da kadın tüm Müslüman olan kölelerin anne baba isimleri Abdullah ve Havva olarak kabul edilirdi. Geçmiş ile olan bağların bu şekilde koparılması ise ayrı bir şiddet uygulamasının eseri idi.¹¹ Bununla birlikte XVIII. yüzyıl öncesi savaşlarda ganimet özelliği ön planda olan kadına sürekli cinsel şiddetten bahsedebiliriz. Ancak, burada cinsel şiddetin varlığı daha çok kadını kendisine ait kılma, seksüel arzuları anlık giderme, savaş ganimeti kazancı ya da köle kazanımı amaçlı olduğunu söyleyebiliriz. Şiddeti yaymak ve direnci düşürmek amaçlı kadına tecavüzde uygulanmamış değildir. Öyle ki, Ortaçağ Avrupasında teslim olmayan şehirlerin ele geçirilmesi neticesinde uygulanan cinsel şiddetin savaş kuralları içerisinde kabul görmesi bunun örneği olarak değerlendirilebilir.¹² Bu durumda kadının tarihte sadece savaş ganimeti olarak görülüp cinsel şiddete maruz kaldığını iddia etmek yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla yukarıdaki örneğin tek olduğunu düşünmekten ziyade, savaş olgusunun bir gücü kabul ettirme olduğu anlayışından yola çıkarak bu gücün uygulandığı her tutumda cinsel şiddetin çeşitli amaçlarla bir araç olarak savaş tarihi boyunca var olduğu söylenebilir. XVIII. yüzyıl sonrası savaşlarda kadının bedensel şiddete maruz kalmasının bir savaş aracı haline dönmesi daha çok belirlenmiştir. Özellikle nesebin bozulması için kadının doğurganlığından faydalanmak olduğu daha çok kabul görmüştür. Yeni nesil savaşların ekonomik anlamda marjinal fayda sağlamak kaygısı tarafları maliyeti daha düşük savaş ile daha çok kazanım elde etmeye itmiştir. Bu nedenle kadının savaş alanında ganimet olarak görülme fikri zamanla evrilmiş ve kadını savaşın asıl gayesi olarak hedefe yerleştirmiştir.¹³ Böylece zorla hamile bırakma, sistematik tecavüz gibi eylemlerle bir sonraki neslin planlanması yoluyla yapılacak fethin daha ekonomik ve faydacı ancak ahlaki sorunları olan bir durum olarak ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Elbette tarihsel süreç içerisinde daha çok insani tutum açısından kadına karşı şiddet dönem dönem düşünürler ve hukukçular arasında önem kazanmıştır. Uluslararası hukuk normlarının bugünkü kadar ortaya net bir şekilde çıkmadığı bu dönemlerde savaş sırasında

11 Davvidoff, a.g.e., s. 40.

12 Değirmenci, a.g.m., s. 27-95.

13 Herfried Münkler, *Yeni Savaşlar*, Çev: Zehra Aksu Yılmaz, 2010, İstanbul, İletişim, s.135-145.

yaşanan ırza geçme eylemleri örf ve adet hukuku açısından kesin bir dille yasaklanmış eylemlerdi. Buna rağmen bu dönemlerde savaş esnasında yaşanan tecavüz vakaları ve cinsel şiddet uygulamalarının önüne geçmek mümkün olmamıştı. Bir toplum kendisine saldıranın egemenliğini kabul etmediği takdirde özellikle burada yaşayan sivil halkın güvenli bir şekilde geçişinin “Jus in Bello”¹⁴ kural olarak sağlanması öngörülmüştür. Ancak, bu kuralın göz ardı edilmesi için birçok sebep ve gerekçe ile tecavüz ve ırza geçme olayları süreklilik göstermiştir. Özellikle haçlı savaşları sırasında dinen kutsal sayılan topraklardaki ilkel toplumlara cinsel şiddet, ırksal üstünlük kabulü olarak kullanılmıştır.¹⁵

Bununla beraber 1300’lü yıllarda Lucas de Pera, Alberica Gentili, Hugo Gotius gibi hukukçular tarafından savaş esnasında yaşanan ırza geçme ve cinsel şiddetin tüm çeşitleri barış zamanında suç olarak kabul edildiği üzere işleme tabi tutulmak zorunda olunan bir suç olarak nitelendirilmiştir.¹⁶

Dönemin hukukçularının yorumları neticesinde 1474 yılında Sir Peter Hagenbach tecavüz dâhil olmak üzere birçok savaş suçu işlediği gerekçesiyle ölüm cezasına çarptırılmıştı. Üç yüz yılı aşkın bir süre sonrasında Amerika’nın savaş hukukunu düzenleyen Lieber Kodu¹⁷ Başkan Lincoln tarafından 100 numaralı ordu emri olarak yürürlüğe girdirilmiş ve bu emir neticesinde savaş esnasında ırza geçmek ölümle cezalandırılacak bir savaş suçu olarak kabul görmüştü.¹⁸ İlerleyen dönemlerde konuya dair uluslararası hukuk belgeleri makalenin

14 *Jus in bello*, (*ius in bello*) kökeni latince olan ve savaş esnasında uyulması zorunlu, emredici uluslararası hukuk kavramıdır. Hugo Grotius ilk olarak kullanmıştır. Daha sonra geliştirilen bu kavram 1914’teki La Haye Barış Konferansının temelini oluşturmuştur. Adil savaş kuramı anlamına gelen Jus in Bello savaşın kural ve ilkelerini hatta gerekçesini ahlaki yönden düzenlemeye dayalı bir savaş kuramı olarak ortaya çıkmıştır. Cicero, St. Augustine, Aquinas, İbni Rüşd adil savaş üzerinde çalışan düşünürlerden birkaçıdır.

15 Patricia Viseur Sellers, “The Prosecution of Sexual Violence in Conflict: The Importance of Human Rights as Means of Interpretation”, *United Nations Human Rights Office of the High Commissioner*, www.ohchr.org/Documents/Issues/women/WRGS/Paper_Prosecution_of_Sexual_Violence.pdf, Erişim Tarihi: 05.05.2016.

16 Değirmenci, a.g.m., s.27-95.

17 Lieber Kanunu olarak da bilinen, kod 24 Nisan 1863’te ABD ordularının yaşanan iç savaşta ordu mensuplarının davranışlarını dikte eden emirler bütünüdür. Kod 100 Numaralı ordu emri olarak Lincoln tarafından yayınlanmıştır. Kod maddelerinin içeriğini oluşturan, askerin savaş esnasında ki tavırlarının felsefi temelleri Alman asıllı Amerikan siyaset bilimci ve hukuk adamı Franz Lieber tarafından atılmıştır. Lieber Metni 1899 ve 1907 yıllarında ki LaHaye barış Konferansları sözleşmelerinde yer almıştır.

18 Shineider, a.g.m., s. 915-996.

Bir Savaş Stratejisi Olarak Cinsel Şiddetin Feminist Teori ve Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi

uluslararası hukuk belgelerinde savaş suçu olarak cinsel şiddetin yeri başlığı altında incelenecektir.

Görüldüğü üzere cinsel şiddet ve ırza geçme eylemi savaş tarihinin hemen her aşamasında gündeme gelmiş ancak uygulamadaki amaç ve anlayış açısından değişime uğramıştır. Gerek şiddetin ortaya çıkışı açısından gerek savaş alanında silah olarak kullanılmaya başlamasından değişen tek tutum söz konusudur. Şiddet, özellikle cinsel şiddet, savaşın cephe arkasına yani sivillerin bulunduğu alana taşınması ile birlikte hem hukukun hem de uluslararası ilişkilerin konusu haline gelmiştir. Psikolojik ve sosyolojik açıdan ele alınması ise farklı disiplinlerin alanı içerisinde yer alması nedeniyle uluslararası alanda çok yer almamıştır. Ancak, bazı bilim insanlarına göre ise cinsel şiddet, askerin cepheden dönüp dönmeyeceğinin belirsizliği nedeni ile erkeğin üreme, dünyada kendisinden bir parça bırakma psikolojisi ile başvurduğu psikolojik bir eylem olarak kabul görmektedir.¹⁹

Feminist Teori Çerçevesinde Savaş ve Kadın

1792 yılında İngiltere’de kadının sosyal hayattaki bastırılmış rolüne tepki olarak doğduğu varsayılan Feminizm yine ilk çalışmalarını burada verdi. Kadın erkek ayrımcılığına karşı çıkararak siyasi, toplumsal ve ekonomik eşitliğe vurgu yaptı. Teori adını Latince kadın anlamına gelen “Femine” sözcüğünden almıştır. Mary Wallstonecraft’ın İngiltere’de 1792 yılında yayınladığı eser, teorinin ilk örneklerinden biri olarak kabul görmektedir. Wallstonecraft, kadının köle olarak kullanıldığını ve erkeğin hizmetinde olmayı görev olarak addetmesinin nedenini bozuk toplumsallaşmaya bağlamıştı. Bu durumun düzelmesinin tek yolunun ise kadının eğitiminden geçtiğini belirtmişti.²⁰ Gerçekten İngiltere’de yaşanan sanayi, düşünsel birçok devrime rağmen 1641’de Sir Thomas Asten gerçek özgürlüğün tanımını “yasaya göre kesin olarak biliriz ki karılarımız, çocuklarımız, hizmetkârlarımız, eşyalarımız bizim kendi malımızdır ve bizler bunları inşa eder, sürer, biçer, hasat ederiz” ifadeleriyle yapıyordu.²¹

19 Değirmenci, a.g.m., s.27-95.

20 Dilek İmançer, “Feminizm ve Yeni Yönelimler”, *Doğu Batı Dergisi Dünya Yeni Tartışıyor? II Yeni Düşünce Hareketleri*, 2002, Sayı:19, Ankara, s.155-176. Ayrıca bknz: Donovan, a.g.e.

21 Christopher Hill, Çev: Uygun Kocabaşoğlu, *İngiltere’de Devrimler Çağı 1603-1714*, 2016, İletişim, İstanbul, s. 236.

Bu anlayışla düzenlenmiş bir toplumsal hayatın varlığı Feminist yaklaşımın gelişmesi için en uygun ortamdı. Nitekim Batı toplumlarında kadının emeği ve saygınlığı konusu henüz kabul gören bir tutum değildi. Özellikle sömürge ve koloniyel dönemin başlaması ile gelişen ticaret İngiltere ve Commonwealth’inde ekonomik hayatın canlanmasını tetiklemişti. Sanayi devrimi ile birlikte ise tam bir işçi hareketleri baş göstermişti ve kadın artık emek üretiyor, sokağa çıkıyor ve karşılığını almak istiyordu. 1780’lerde ücret oranlarındaki artış, işçi yetersizliği kadının emek olarak ekonomi ve sanayide varlığına zemin hazırlamıştı.²²

Kadının ekonomideki yerinin belirginleşmesi ile beraber 1980’lere kadarki dönemde Feminist Teori çalışmaları üç önemli dalga şeklinde gelişti. Bu dalgaların ilki olarak değer bulan VIX. yüzyıl ve XX. başları eğitimde fırsat eşitliği ve oy kullanma gibi hakların talepleri çevresinde yükselirken ikinci ve üçüncü dalga tartışmaları hareketin daha geniş tabana yayılmasını sağladı. Ataerkil toplumun varlığını eleştiren Feminizm aslında tüm bu eleştirileri evvelinde kadının toplumdaki kabulünün emeğine verilen değerlerle alacağını düşünerek getirmiştir.

Stantan ve Gage kadının Hıristiyanlık öncesi anaerkil toplumdaki yerine geri dönülerek yüksek politika olarak bilinen güvenlik, siyaset ve dış politika alanlarının yerini alması gerektiğini savunmuşlardır. Bu çalışmalar ile anneliğin hayat verici özelliğine saygının ön plana çıkarılması neticesinde kadına uygulanan şiddetin de azalacağını iddia ettiler. Tickner ise uluslararası ilişkilerin ve yüksek politika alanlarının kadını bir misafir olarak görmesini eleştirirken disiplin erkek temelli olmasından kaynaklı şiddete de vurgu yaptı. Beraberinde Morgenthau’nun uluslararası politikasında yaptığı eleştiri ile “objektif yasalar”ın da temelinde erkek zihniyetinin varlığından bahsetti.²³

Feminist teorisyenlerden Enloe ise kadının cinsel obje olarak değer görmesi konusuna ilginç bir bakış açısıyla eleştiri getirmiştir. Aslında Enloe daha çok ABD’nin uluslararası ittifaklar neticesinde dünyanın birçok ülkesinde bulunan askeri üstlerdeki ahlaki bozulmayı coğrafi yakınlık ve siyasi çıkar birlikteliği çerçevesinde eleştirdi. Dolayısıyla Enloe İngiltere’deki bir askeri üstte yerel kadınlarla askerlerin ilişkilerini ABD yönetimi açısından el konulması ahlaki bir durum olarak

22 Christopher Hill, Çev: Gökçe Şenoğlu, *İngiliz Devrimler Çağı: Demokratik Devrimden Sanayi Devrimine 1530-1780*, 2015, Kaynak Yayın, s. 305.

23 Cynthia Cockburn, *Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi*, Çev: Füsün Delen, 2009, Metis Yayın, s.278-281.

görüldüğünü, bunun nedeninin ise siyasi ve politik ortak çıkarların yönlendirdiği dış politika ile şekillendiğini söyledi. Diğer taraftan ABD, Filipinlerdeki bir üstte ahlak sınırlarını zorlayan durumu ise askerlerinin moral olarak ihtiyaç duyduğu eğlence adıyla hoş görüyordu. Enloe'ya göre bu tutum siyasi körlük noktasında ve politik çıkar doğrultusunda izlenmiş bir tutumdur. Hatta Enloe, İngiltere üssünde yaşanan durumda eğer asker bir siyasi ise ABD askeri olması ikinci planda değer görmektedir diyordu. Gerçekten de beyaz İngiliz kadınlar ile siyahi askerlerin ilişkisinin sonucu ırkın ve nesebin bozulması beyaz ırkın dönüşümüne neden olması kaygılarıyla tamamen ırkçı yaklaşımla yönetim tarafından sorun olarak görülmüştü.²⁴

Enloe'nin Feminist bakış açısı gözler önüne bir gerçeği daha sermektedir. Onun örneğinden konunun sonuna doğru baktığımızda görünen odur ki, cinsellik aslında politik alanda ve özellikle uluslararası politikada bir araç olarak yerini bulmaktadır. Geçmişte ve halen bugün cinsel şiddet savaş esnasında varlık gösterirken, barış zamanında yine bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu durumda Cicero'nun dediği gibi "silahlar arasında hukuk susar"²⁵ iken barış zamanında konvansiyonel silahların sessizliği, yerini silahlaşan ve konvansiyonelleşen "cinsellik, ticaret, ekonomi" gibi diğer silahlara bırakmaktadır. Bu değişim ise özellikle anlaşmalar çerçevesinde kurulan askeri üslerin yan amaçlarına dâhil edilen cinsel saldırıyı ahlaki açıdan sorunsal haline getirmektedir. Daha önce belirtildiği gibi savaş esnasında kadına karşı cinsel saldırının amaçlarından biri bir sonraki neslin planlaması yolu ile galibiyetin hedeflenmesidir. Bu durumda kadın, çatışmada amaç için zorla kullanılan bir araç haline gelirken, barış zamanında çoğunlukla gönüllü bir silah haline gelmektedir. Yine Enloe'nin çalışmalarında vurguladığı gibi çoğu zaman bu durumda kadın erkeğin kökten dinci, militarist ya da milliyetçi zihniyetinin temel aracı haline geliyordu.²⁶

Cockburn'un belirttiği üzere bu milliyetçi ve militarist kimlik içinde kadın aslında çok rahatsız bir konumdaydı. Ayrıca bu rahatsızlık ulusal kimlikten dahi kaynaklanmaktaydı ve toplumsal cinsiyet ve kimlik üzerine çalışmaları yürüten Raffaella Lambertini, Elizabetha Danini'ye göre ise kimlik doğuştan gelen bir olgu değil inşa edilebilen bir şeydi. Bu nedenle kadının kimliğin oluşumu milliyetçilik, militarist, etnisite

24 Cynthia Enloe, *Muzlar Plajlar ve Askeri Üsler, Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset*, Çev: Berna Kurt, Ece Aydın, 2003, Çitlenbik Yayın, s.103-126.

25 Değirmenci, a.g.m., s.27-95.

26 Cockburn, a.g.e., s.133.

ve din gibi kimliği şekillendiren sembollerin erkek bakış açısı tarafından kullanımıyla sağlanıyordu. Başka bir deyişle kadın iktidar yapısı ne ise ona göre şekil almak zorundaydı.²⁷

Kadın, erkek egemen kültürün değişmeyen kalıbı içerisinde kendisine yönelik her türlü cinsel davranışı bir saldırı olarak değerlendirmek zorunda kalmıştır. Direkt bir şiddet insani bir tepki görmek zorunda iken, gönüllü bir cinsel temas ise erkeğin militarist zihniyeti ve baskısı nedeniyle yine bir saldırı olarak değer görmüştür. Çünkü kadın; erkeğin ulusundan, etnisinden ya da ailesinden biri ise gönüllü cinsel temas ile de erkeğin alanına bir saldırı olmaktaydı. Bu duruma Simic tarafından getirilen eleştiri ise tam da bu konuyla alakalıydı. Yugoslavya'nın Bosnalı kadınlarının değişen kimliklerine yönelik araştırmasıyla Simic savaş sırasında cinselliğin gönüllülüğüne dayalı temaslardan doğan çocukların varlığından bahsederken bu çocukların durumlarının anneleri olan kadınlar tarafından sırf savaş esnasında doğdukları için gerek psikolojik gerek sosyolojik sorunlarının varlığına değiniyordu.²⁸

Feminist Teori yazımında, kadının savaş sırasında uğradığı cinsel şiddet istenilen kadar yer bulmuş mudur, bu gerçekten bir tartışma sorusudur. Kanunun netice ya da sonuç olarak ve sorunsallaştırılıp çözüme çalışıldığı söylenemez. Bu konuda en ilginç çalışma Enloe tarafından yapılmış ancak onun bu çalışması dahi şiddetten uzak farklı bir perspektifi gözler önüne sermiştir. Cinsellik şiddet içermeyen yönüyle de uluslararası arenada “soft power” olarak kullanım alanı bulmuştur. Enloe'nin örneğinde olduğu gibi cinsellik gerçekten şiddet içermeli midir? Yeni nesil savaşlarda cinsel şiddetin bir silah olarak evrildiğini daha önce söylemiştik. O halde şiddet içermesi açısından öldürücü olması gerekli midir? Cinsel şiddetin tanımının sonuçlarından bahsetmek gerekir. Savaşın, hukukunun ve geleneğinin değiştiği konvansiyonel silahların yerini aldığı dönemde savaşın en ekonomik standartlarda kazanılması asıl amaç olmuştur.²⁹ Bu durumda aslında şiddetin var olmadığı stratejik ortaklıklar çerçevesinde konuşlandırılan askeri üslerin önem kazanması kadar doğal bir durum yoktur. Bu anlayıştan meseleye bakıldığında bu üsler devletlerarası imzalanan anlaşmaların doğası neticesinde kurulmakta ve Feminist Teoriye göre ise bu üsler erkek egemen uluslararası politikanın sonucudur. Bu

27 Cockburn, a.g.e., s.133-134.

28 Olivera Simic, “Challenging Bosnian Women Identity”, *Journal of International Womens Studies*, 2012, Vol:13, No:4, p.129-142. Erişim Tarihi: 10.04.2016.

29 Münkler, a.g.e., s. 125-145.

Bir Savaş Stratejisi Olarak Cinsel Şiddetin Feminist Teori ve Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi

durumda uluslararası politikada söz sahibi olan birçok kadının sert tutumunun altında ne yatmaktadır? Sormaya değer bir sorudur.

Uluslararası politikaya hâkim birçok kadının yakın dönemde yaşanan Irak, Afganistan gibi müdahalelerde başrol oynadıkları bilindiğine göre yine bu kadınları sert kararlar almaya iten erkek egemen uluslararası politikaya uyum kaygısı mıdır?

Yine de feminist yaklaşım şiddet konusunda tamamen uzak durmuştur denilemez. Doğrudan şiddet ve dolaylı şiddet ayrımı yapmayı tercih etmişlerdir. Terriff, şiddeti dolaylı olarak değerlendirmesi açısından Enloe'nin örneğine yakınlık göstermiştir. Terriff'e göre şiddet, netice olarak ölümlerle sonuçlanmada bile açlık veya hastalık gibi şiddet politikalarının uygulanması sonucu da olabilir. İş alanındaki cinsiyet ayrımı kadın veya kız çocuklarının az beslenme vb. uygulamalarla ölüme sürüklenmeleri yapısal şiddet uygulamalarına örnek gösterilebilir.³⁰

Netice olarak Feminist Teori, savaş sonrasında ya da esnasında kadının uğradığı direkt şiddet içeren cinsel saldırıdan daha çok, erkek egemen dünyada kadının üzerindeki egemenlikten kaynaklanan alanda sıkışıp kalmasıyla ve bu alandan kurtulması için de yüksek politika alanına transferinin gerçekleşmesi konusunda fazlaca ilgilenmiştir.

Uluslararası Suç Kavramı ve Savaşta Cinsel Şiddetin Araçlaşması

Uluslararası suç kavramı bütün devletlerin vatandaşlarının da içinde bulunduğu uluslararası topluluğun huzur ve düzenine karşı işlenmiş ve bu toplumun top yekûn mağdur olduğu filleri tanımlamaktadır.³¹ Bir başka ifade ile uluslararası toplumun düzenine yönelik uluslararası hukuk kaynaklarınca emir olunan yasakların ihlali neticesinde meydana gelen yaptırım gerektiren her fiil uluslararası suç kavramı kapsamına girmektedir.³² Çalışmanın konusunu oluşturan savaş sırasında kadına karşı işlenen cinsel şiddet suçu, öğretilerde tasnif edilmiş uluslararası suçların çekirdek suçlar olarak bilinen soykırım, insanlığa karşı suçlar,

30 Tayyar Arı, Elif Toprak, *Uluslararası İlişkiler Kuramları II*, 2013, AÖF Yayınları, s. 100-101.

31 Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Murat Önok, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 2009, Ankara, s.40.

32 Değirmenci, a.g.m., s.27-95.

savaş ve saldırı suçları başlıklarının içinde değerlendirilir. Uluslararası hukuk uluslararası suç fiillerini çeşitli ayrımlara tabi tutmuştur. Bu ayrımlar uluslararası toplumun düzenine yönelik suçlar ve iç hukukta yer almakla beraber uluslararası hukukta da yer alan filler olarak kabul edilir. İç hukukta yer alan ve uluslararası hukuk kaynaklarında da ayrıca yer bulan eylemlerin özellikleri, suçun içinde yabancılik unsurunun varlığı ve uluslararası kamu düzeninin bozulmasına yönelik eylemleri barındırmasıdır.³³ Uluslararası suçlardan insanlığa karşı işlenmiş suç kavramı ise ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası hukuk kaideleri arasında yerini almaya başlamıştır. İnsanlığa karşı işlenen suç kavramı esasen Birinci Dünya Savaşı sonunda bireysel anlamda gündeme gelmiş ancak bu süre içerisinde yapılan yargılamalardan İkinci Dünya Savaşına kadar bir netice alınmamıştır. Bu suç şekli ancak İkinci Dünya Savaşı sonunda müttefik kuvvetler tarafından onaylanan Nuremberg Mahkemesi Statüsü ile mahkemenin yetkisi dahiline aldığı suç tipleri arasında yer bulmuştur.³⁴ Burada anlaşılacağı üzere bir eylemin uluslararası suç olarak kabul görmesi için suçun niteliği ve etkisi ya da devletlerin suça karşı fiili eylemi değil, eylemin suç olarak uluslararası hukuk kaynaklarında belirlenmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla bir eylemin uluslararası suç olarak kabul görmesi için örf ve adet hukukuna ve uluslararası anlaşmalara aykırılık göstermesi önemli bir ölçüttür.³⁵ Beraberinde bir suçun insanlığa karşı işlenmiş bir suç olması için yaygın ve sistematik bir şekilde uygulanması ve bir devlet ya da grubun bu suçu işliyor olması gerekmektedir. Eylemin silahlı çatışma altında faaliyet olarak görülmesi, sivillere karşı doğrudan uygulanması ve ayrımcılık gözeterek yapılması koşulları göz önünde bulundurulmaktadır.³⁶

Savaşlarda kadına karşı cinsel suçların 1300'lü yıllardan itibaren bir suç olarak kabul görmesi gerektiği dönemin hukukçuları tarafından dile getirilmiş bir konudur. Bu durumda anlaşıldığı üzere bu eylem tarih boyunca var olmasına rağmen gelişen dünyada hukuk kuralları içinde zamanla yer almayı başarmıştır. Machiavelli, Hobbes, Hegel, Freud, Lorenz, Malthus, Smith gibi düşünürlerin şiddetin temelinde yaşam

33 Değirmenci, a.g.m., s.27-95.

34 Ezeli Azarkan, "Uluslar arası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar", *Ankara Üniversitesi Dergisi*, 2003, C:56, S:3, s.275-297. dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/281/2556.pdf, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

35 Tezcan, Erdem, Önok, a.g.e., s.42.

36 Christa Rottensteiner, "The Denial Humanitarian Assistance as a Crime Under International Law", *International Review of the Red Cross*, 1999, No:835. <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq32.htm>, Erişim Tarihi: 08.06.2016.

mücadelesi ve iktidar kavgası, egemen olma dürtüsü gibi psikolojik etkenlerin olduğunu ileri sürmeleri cinsel şiddetin temelinde de bu dürtülerin varlığını aramak gereğini ortaya çıkarmaktadır.³⁷ Beraberinde cinsel şiddet, savaş alanında ele alındığında savaşın hayatta kalıp kalmaması belirsiz bir durum olmakta ve bu durumda kişinin dünya üzerindeki varlığının devamını sağlama ihtiyacı tamamen psikolojik bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca asker militarist bir içgüdü ile karşı tarafın sahip olduğunu düşündüğü kadına cinsel şiddet uygulayarak bir erkin ve egemen iktidarın varlığını ortaya koymaktadır. Bu durumda tecavüz bir savaş aracı olarak öteden beri varlık göstermiş ancak günümüzde amaç olarak değişikliğe uğramıştır. Savaşın ataerki felsefi yaklaşımı ve maskülen davranışların sergilendiği bir eylem olarak değerlendirilmesi nedeniyle kadınların korunmaya muhtaç durumu onu daha çok saldırıya maruz bırakmıştır. Savaşlar esnasında meydana gelen mülteci akınlarının çoğunu kadınların ve çocukların oluşturduğu düşünülürse, bir kez daha görülmektedir ki kadın savaşta doğrudan şiddetin hedefi olmaktadır. Mülteci kampları da dâhil olmak üzere kadınları korumak amaçlı savaş kamplarında tutulmaları, sistematik tecavüz eylemlerine maruz kalmaları zorla hamile bırakılmaları bir strateji haline gelmiş durumdadır. Burada uygulanan stratejinin amacı ise savaş esnasında silahlarla yaygınlaşamayan korku ve dehşetin ahlaki çöküntü ile elde edilerek kişinin bulunduğu toprakları terk etmesini sağlamaktır. Bu denli bedensel ve ruhsal şiddete maruz kalan kişi, gerek kadın olsun gerek kadının yakını erkek olsun kendi isteği ile toprağını terk etme ihtiyacı duymaktadır. Münkler'in ifadesine göre bu durum bir "dehşet yaratma stratejisi"dir. Bu strateji uygulamaya üç aşamayla konulur. En başta lider kadro ile potansiyel silahlı ordu ortadan kaldırılırken devamında ibadethanelerin ve kültürel varlıkların yok edilmesi sağlanır. Son olarak bu toprakların ele geçirilmesi için gereken üzerindeki halkın sürgün edilmesidir. O nedenle sürgünün kolaylaştırılması halkın kadınlarına sistematik şekilde uygulanan tecavüzün ahlaki açıdan çöküntü yaratması ve daha düne kadar komşu, akrabalık ilişkisi olan kişilerle aynı ortamda olmanın verdiği rahatsızlıkla o topraktan hareket etme arzusu depreştirilir.³⁸ Tüm bu strateji uygulanırken gelişen dünyanın gereği olarak ortaya çıkan medya ve sivil toplum kuruluşlarının tepkisi nedeniyle bu uygulamalar uluslararası alanda kabul görmemiştir. Bunun sonucu olarak uluslararası

37 Hüseyin Güleç, Mürüvvet Topaloğlu, Demet Ünsal, Merih Altıntaş, "Bir Kısırdöngü Olarak Şiddet", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2012, 4(1), s.112-137.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/pskguncel/article/view/5000076349/5000070405>, Erişim Tarihi:07.06.2016.

38 Münkler, a.g.e., s.138-139

hukuk kuralları içerisinde cinsel şiddet suç olarak kabul edilmiştir. Bu suçun temeli psikolojik de olsa netice itibariyle savaşta uygulanması, savaşı sivil alana taşıyarak savaş hukukunun gereklerinin sınırını aşmaktadır. Uluslararası hukukta insanlığa karşı işlenmiş suç olarak karşılığını bulan etnik temizlik de bu durumda ortaya çıkmıştır ve etnik temizlik ile cinsel şiddet suçları uygulamalarda beraber yer almaya başlamıştır.³⁹ Savaş stratejisi açısından ise tamamen ahlak dışı olarak değer bulmuştur.

Ancak, bu strateji yakın dönem savaşlarında da Ortaçağ savaşlarında da kadının yakını olan erkeğin gözü önünde uygulanmıştır. Susan Brownmiller'e göre "Tecavüz yenilgiye uğrayan tarafın erkeklerinin içindeki iktidar kırıntılarının sonuncusunu da yok eder. İrzına geçilmiş kadın galibin tören alanı, zafer meydanı haline gelir." Dolayısıyla mağlup taraf aşağılanmanın son haddini de yaşayıp artık o toprakları terk etmenin zamanının geldiğine ikna olur. Savaş stratejisi bakımından eylemin amacı karşı tarafın direncini ve iradesini kırmak iken araç olarak kadın bedeni, silah olarak da tecavüz kullanılır.⁴⁰ Netice itibariyle kadının yeniden var olma, kültür ve topluluğu doğurganlığıyla inşa edebilme yetisi savaşta hedefe kadını oturtmuştur. Savaş esnasında şiddetin muharip grupların ötesine geçip sivil ve kadınlara ulaşması ise uluslararası hukuk metinlerine girebilmesi açısından iki büyük dünya savaşının yaşanmasını beklemiştir.

Uluslararası Hukuk Metinlerinde Kadına Karşı Cinsel Şiddet Suçu

Uluslararası hukuk metinlerinde savaş esnasında kadına karşı cinsel şiddet suçunun hak ettiği ilgiyi görmediği bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar uluslararası uygulama, harp sırasında muharip devletlerin savaş hukuku kaideleri çerçevesinde eylemlerinden soruşturulamazlar ve cezaya tabi tutulamazlardı. Dolayısıyla savaş hukukuna aykırı olan diğer eylemler suç olarak kabul görüyordu.⁴¹ Birinci Dünya Harbi'ne kadarki savaş hukuku kurallarına göre ise galip devletler düşman ve yabancı olarak temas içinde oldukları devletlerin halkalarına dair tedbirler alabiliyorlardı. Bu tedbirlerin içerisinde gözaltına almak, belirli bir bölgeyi terk etmemek, akdinde bulunmaya

39 Münkler, a.g.e., s.139.

40 Münkler, a.g.e., s.141.

41 Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, 1959, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, Cilt: 1, s.461.

zorlanmak gibi tedbirlerdi. Bu tedbir kurallarına dayanarak iki dünya savaşında da galip devletler toplama kampları kurma hakkı bulmuş bu uygulamalarda ise kadınların yanı sıra tüm sivil halkın insanlık dışı muameleye maruz tutulmalarına sebebiyet vermişlerdir.⁴² İkinci Dünya Savaşı'na kadar daha çok 1907 LaHaye Sözleşmeleri neticesinde ortaya çıkan silahlı çatışma hukuku çerçevesinde hareket ediliyordu. Ancak, dört sözleşme ve bir düzenlemeden oluşan LaHaye Sözleşmesinin içinde kadına karşı cinsel şiddetin varlığı konu edilmemiştir⁴³. LaHaye Sözleşmeleri içerisinde yer alan 4 Numaralı Sözleşmenin 46. Maddesi “Aile şerefine ve haklarına, şahısların hayatına ve özel mülkiyetine, keza dini inançların ve ayinlerin icrasına hürmet gösterilmelidir” ifadesi ile bu tür savaş suçlarını yasaklayan madde olarak değerlendirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Cenevre’de 12 Ağustos 1949⁴⁴ yılında dört sözleşme ile beraberinde imzalanan eklerle kadına karşı şiddetin biraz daha açık şekilde dile getirildiği görülür. Bu sözleşmelerde kadına karşı şiddetin sadece aile şerefi çerçevesinde değer görmesi özellikle insan hakları açısından eleştiriye maruz kalacak bir uygulama olmuştur.⁴⁵ Savaş ve sivillere dair birçok konuyu Cenevre Sözleşmesi ele almıştır. Bunlardan harp esnasında ülkeyi terk etmek isteyen sivillerin durumu (madde 36), Kızılhaç’a başvurma hakkı (madde 142,149), düşman devletin halkının davacı olma hakkı (madde 80), esirlerin mektuplarına ne yazılacağına kadar sözleşmede açık ve net bir şekilde yer almıştır.⁴⁶ Ancak, 4 Numaralı Cenevre Sözleşmesinin 27. Maddesinin 2. Fıkrası, kadına karşı silahlı çatışma sırasında uygulanan “cinsel şiddet, zorla hamile bırakma, zorla fuhuş ve her türlü ahlaksız saldırı olmak üzere şereflerine yapılan her türlü saldırıdan korunur” demek suretiyle konuyu sadece insan şerefi ve haysiyeti bağlamında ele almış bedensel işkenceyi yasaklayan maddede bu konu bir işkence olarak nitelendirilmemiştir. Bu nedenle de Cenevre Sözleşmesinin savaş esnasında kadının cinsel şiddete maruz kalmasını ele alışı doktrinde eleştiriye tabi olmuştur.⁴⁷ 1974 tarihli Silahlı Çatışmalarda ve Acil Durumlarda Kadın ve Çocukların Korunmasına Dair Deklarasyonda ise askeri operasyonlar çerçevesinde kadın ve çocuklara yapılacak olan baskı ve şiddet yasaklanmıştır. Ancak, bağlayıcılığı olmayan bu deklarasyonda dahi savaş esnasında kadının en çok maruz kaldığı cinsel saldırı yerini

42 Meray, a.g.e., s.338.

43 Değirmenci, a.g.m., s.27-95.

44 Meray, a.g.e., s.338.

45 Schneider, a.g.m., p. 915-996.

46 Meray, a.g.e., s.339-340.

47 Schneider, a.g.m., p. 915-996.

almamıştır. Cenevre 1 Sözleşmesine ek protokolde kadına karşı cinsel şiddet, kesin ve net cümlelerle dile getirilmiştir. Aynı şekilde 2 Numaralı Cenevre Sözleşmesinin ek protokolü çerçevesinde de “kişinin özellikle aşağılayıcı ve küçük düşürücü muamele, fuhşa zorlama vb. her türlü uygunsuz saldırının yasaklanması” düzenlenmiştir.⁴⁸ Ancak, gerek Birinci Dünya Savaşı’nda ve öncesinde gerek İkinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında milyonlarca kadın cinsel saldırıya maruz kalmış birçok sivil öldürülmüş ve insanlık dışı muamele görmüştür. Yukarıda bahsi geçen ek protokoller incelendiğinde düşünmeye değer bir nokta göze çarpmaktadır. Burada cinsel şiddet kişinin onuru ve haysiyeti açısından ele alınmış ve işkence açısından bedene uygulanma özelliği göz ardı edilmiştir. Ayrıca günümüz savaşlarının silahı olarak kabul gören tecavüzün saikleri ise soykırım çerçevesinde de değer bulmamıştır. Görüldüğü üzere cinsel şiddet gerek psikolojik gerek sosyolojik gerek militarist içgüdülerle uygulanmış ancak bu eylemlerin saik açısından incelenmeye tabi tutulması önemsenmemiştir. Ancak, silahlı çatışma esnasında kadına karşı cinsel şiddet suçu ve eyleminin insanlığa karşı suç kabul edilmesi,⁴⁹ suçun Nuremberg Mahkemesi statüsü öncesine kadar sadece onur ve şeref üzerinden değerlendirilmesini vurgulaması açısından önemlidir. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı öncesinde savaş suçlarını engellemeye yönelik imzalanan her sözleşme, kadına yönelik cinsel şiddetin ne engellenmesine ne de tatmin edici şekilde suç olarak değerlendirilmesine yetmemiştir. Durumun ciddiyeti İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Ceza Mahkemesi kararları cinsel saldırı suçuna özenli yaklaşmışlardır. Genel itibarıyla uluslararası hukuk metinlerinin yazımlarında olsun, uluslararası politika yapımında olsun, erkek egemen topluluklar ile süreçler yürütüldüğü için kadına karşı cinsel şiddetin bu metinlerde gereken düzenlemeye kavuşamadığı düşünülmektedir.⁵⁰ Bu yüzden kadınların bu süreçte daha fazla yer alması gerekirken sözde barış inşasının erkek egemen toplumların karar alma süreçleri ile temin edilemeyeceği gibi feminist bir dille ifade edilemeyeceği de bir gerçektir.⁵¹ Bu durumda yapılması gereken ataerkil toplum yapısının

48 Değirmenci, a.g.m, s.27-95.

49 Rosalind Dixon, “Rape as a Crime in International Humanitarian Law; Where to From Here?,” *EJIL*, 2002, Vol:13, No.3, p.697-719, ejil.org/pdfs/13/3/492.pdf, Erişim Tarihi: 07.05.2016.

50 Kelly D. Askin, “Prosecuting War Time Rape and Other Gender Related Crime Under International Law: Extra Ordinary Advances, Enduring Obstacles”, *Berkeley Journal of International Law*, Vol:21, Issue:2, Art:4, p.288-349. <http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1240&context=bjil>, Erişim Tarihi: 04.04.2016.

51 Dixon, a.g.m., p.697-719.

ortak dil geliştirecek şekilde yeniden restore edilmesidir. Netice itibarıyla uluslararası hukuk metinlerinde savaşlarda kadına karşı uygulanan cinsel şiddet özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Alman ve Japon askerlerin işlediği savaş suçlarını yargılama yetkisine sahip olan⁵² Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ile söz konusu suç uluslararası metinlerde daha çok yer almıştır. Tokyo ve Nuremberg mahkemelerinin statülerinde de yine bu suça karşı eksik tanımlar olsa da mahkemeler yetki kapsamlarında ırza geçme eylemleri ve insanlık dışı muamele; acı vermek amaçlı fiiller ve aile onuru çerçevesinde konuyu ele almışlardır.⁵³ Ancak, Yugoslavya'nın yıkılması ile ortaya çıkan bölgesel savaşın sonunda yaşanan toplu ve sistematik ırza geçme vakaları, soykırım özelliği yansıtan cinsel saldırılar BM'yi harekete geçirmiş ve Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur.⁵⁴ Statünün 5. maddesi ırza geçme eyleminin direkt olarak insanlığa karşı suç niteliğinde değerlendirmiştir. Ancak, teknik olarak Nuremberg Mahkemeleri çalışmaları esnasında ırza geçme, cinsel şiddet eylemleri insanlığa karşı suç terimi ile ilk kez burada kullanılmıştır.⁵⁵ Bir başka ceza mahkemesi olan Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurulmasının kısa süre sonrasında Ruanda ve komşu devlet Brundi'de çıkan çatışmalar neticesinde BM tarafından kuruldu. Bu iki mahkemenin statüsünde de ırza geçme ve fuhşa sürüklenme zorlama suçları dışında kalan cinsel suçlar açık şekilde düzenlenmemişse de alınan yargılama kararları neticesinde cinsel şiddetin tüm çeşitleri insanlığa karşı işlenmiş suç, savaş suçu ve soykırım suçu olarak değerlendirilmiştir. Cinsel şiddet suçlarının müeyyidelerinin uluslararası hukukta gelişiminin sağlanması ve bu suçun bir savaş suçu olarak gündeme getirilmesi açısından bu mahkemeler önemli bir rol oynamıştır.⁵⁶

52 Aaron Fichtelberg, "Fair Trials an International Courts: A Critical Evaluation of the Nuremberg Legacy", *Criminal Justice Ethics*, 2009, Vol:28, No:1, p.5-24.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07311290902831268>, Erişim Tarihi: 24.04.2016.

53 Schneider, a.g.m., p. 915-996.

54 Tevfik Odman, "Eski Yugoslavya ile İlgili Uluslar arası Ceza Mahkemesini Kuruluşu ve Yasal Dayanağı", *Ankara Üniversitesi Dergisi*, s.131-151.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/297/2726.pdf>, Erişim Tarihi: 10.05.2016.

55 Darly Robinson, "Defining Crimes Against Humanity at the Rome Conference", *The American Journal of International Law*, 1999, Vol:93, No:1, p.43-57,
http://www.exeter.ac.uk/media/universityofexeter/strategyandsecurityinstitute/pdfs/shortcourse/Robinson_Defining_Crimes_Against_Humanity_at_the_Rome_Conference.pdf, Erişim Tarihi: 01.06.2016.

56 Değirmenci, a.g.m., 27-95.

Kadına karşı cinsel şiddetin insanlığa karşı işlenmiş suç olarak nitelendirilmesi bu koşullar altında çok önem arz etmektedir. Cinsel şiddetin silahlı çatışma altında iken olması, insanlığa karşı suç sınıfında tanımlanması açısından şart değildir. Aslında insanlığa karşı suç, başarısız devlet olarak isimlendirilen devlet sistemini oturtamamış ülkelerdeki idari ve siyasi toplumsal yönetim bozukluğu olan devletlerde daima sık rastlanan bir durumdur.⁵⁷ Silahlı çatışma şartının aranmaması kadının korunması açısından önemlidir. Bu nedenle Nuremberg Mahkemesi statüsünde silahlı çatışma altında suçun işlenmesini insanlığa karşı suç olarak nitelerken UCMR statüsü ve UCM statüsünde suçun sivil halka yönelik işlenmesine vurgu yapılması, bu ayrımı ortadan kaldırmıştır.⁵⁸ Çalışmanın konusu açısından uluslararası hukuk belgelerinde açık bir şekilde geçmese de savaş esnasında kadına karşı cinsel şiddet suçunun uluslararası mahkemelerce insanlık suçu olarak kabul edilmesi bu şiddetin önlenmesi amacı için önemli bir yaklaşımdır. Bosna Hersek Savaşı sonrasında meydana gelen cinsel şiddet vakalarının sivil toplum kuruluşları ve birçok devletlerarası kuruluş tarafından örf adet hukuku dâhil olmak üzere Cenevre Sözleşmesinde dahi yasal çerçevede ele alınabileceğini dile getirmelerine yardımcı olmuştur.

Sonuç

Toplumsal olarak kabul edilen bir gerçek var ki, kadın sosyal alan içerisinde hep ikinci sırada yer almıştır. Bu farkındalığa rağmen dünya genelinde kadının yaşam içerisinde ezilmiş konumunun değişmesi için bir çaba gösterilmez. Bu konumu değiştirmeye yönelik çalışmaların çoğunun niteliği ise kadını korumaya muhtaç bir varlık olarak değer görmesinden hareketle atılan adımlardan ibarettir. Oysa kadınlar erkeğin koruma alanından çıkarıldığı vakit bir birey olarak değer görmeye başlayacaktır. Gerek ulusal olsun gerek uluslararası alanda üretilen politikaların yapım süreci içerisinde, kadının üretken fikirleri değer görmedikçe kadın sosyal alanda da savaş alanında da korunmaya bundan kaynaklı olarak da hedefte olmaya mecbur kalacaktır.

Ancak görünen odur ki; kadının sadece politika yapım süreçleri içerisinde geniş alanda yer alması, özellikle de savaş alanında onu hedef

57 Micaela Frulli, "Are Crimes against Humanity More Serious than War Crimes?", *EJIL*, 2001, Vol.12, No:2, p.329-350. <http://ejil.org/pdfs/12/2/1520.pdf>, Erişim Tarihi: 06.06.2016.

58 Askin, a.g.m., p.288-349.

Bir Savaş Stratejisi Olarak Cinsel Şiddetin Feminist Teori ve Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi

olmaktan alıkoymaya yetmeyecektir. Bu nedenle feminist teorisyenlerin odaklandıkları politika yapım süreçleri, kadının ezilmiş konumuna çare olmaktan çok, onu erkeğin saldırı odağı haline getirecektir. Nitekim uluslararası politikada varlık göstermiş birçok kadın politikacı yine bu erkek egemen sistem içerisinde sert politikalar üretmeye mecbur kalmıştır. Bu durumda bu politikaların ortak eşitlikte üretilen politik süreçlerle şekillendirilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Savaşlarda kadına karşı cinsel şiddetin önlenmesi, en azından bu suçun caydırıcı cezalarla önüne geçilmeye çalışılması için yapılması gereken ise uluslararası hukuk belgelerinin sivillere yönelik koruma maddelerinde daha açık ifadelerin yer almasına çalışmaktır.

Görüldüğü üzere uluslararası hukuk belgelerinin içeriği bu konuda muğlak ifadeler içerirken Ceza Mahkemeleri tarafından alınan kararlar neticesinde bu konu daha fazla ilgi görmüştür. Bu kararlar, uluslararası hukuk belgelerine ek protokollerde yol kat edilmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

- ARI, Tayyar, TOPRAK Elif, *Uluslararası İlişkiler Kuramları II*, 2013, AÖF Yayınları.
- ASKİN, Kelly D., “Prosecuting War Time Rape and Other Cender Related Crime Under International Law: Extra Ordinary Advonces, Enduring Obstacles”, *Berkeley Journal of International Law*, Vol:21, İssue:2, Art:4.
<http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1240&context=bjil>.
- ATMAN, Ümit Cihan, “Kadına Karşı Şiddet; Cinsel Taciz/ırza Geçme” *STED*, 2003, C:12, S:9,
<http://www.ttb.org.tr/STED/sted0903/kadin.pdf>.
- AZARKAN, Ezeli, “Uluslar arası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar”, *Ankara Üniversitesi Dergisi*, 2003, C:56, S:3.
dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/281/2556.pdf.
- COCKBURN, Cynthia, *Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi*, Çev: Füsün Delen, 2009, Metis Yayın.
- DAVVİDOFF, Leonore, *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, Çev: Zerrin Ataser, Selda Somuncuoğlu, 2002, İletişim.
- DİXON, Rosalind, “Rape as a Crime in International Humaniterian Law; Where to From Here?,” *EJIL*, 2002, Vol:13, No.3,
ejil.org/pdfs/13/3/492.pdf.
- DONOVAN, Josephine, *Feminist Teori*, 2007, İstanbul, İletişim.
- ENLOE, Cynthia, *Muzlar Plajlar ve Askeri Üsler; Feminist Bakış Açısından Uluslar arası Siyaset*, Çev:Berna Kurt, Ece Aydın, 2003, Çitlenbik Yayın.
- FİCHTELBERG, Aaron, “Fair Trials an International Courts: A Critical Evaluation of the Nuremberg Legacy”, *Criminal Justice Ethics*, 2009, Vol:28, No:1.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07311290902831268>.
- FRULLİ, Micaela, “Are Crimes against Humanity More Serious than War Crimes?,” *EJIL*, 2001, Vol.12, No:2.
<http://ejil.org/pdfs/12/2/1520.pdf>.

- GÜLEÇ, Hüseyin, TOPALOĞLU Mürüvvet, ÜNSAL Demet, ALTINTAŞ Merih, “Bir Kısırdöngü Olarak Şiddet”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2012, 4(1).
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/pskguncel/article/view/5000076349/500070405>.
- HİLL, Christopher, Çev: Uygun Kocabaşoğlu, *İngiltere’de Devrimler Çağı 1603-1714*, 2016, İletişim, İstanbul.
- HİLL, Christopher, Çev: Gökçe Şenoğlu, *İngiliz Devrimler Çağı: Demokratik Devrimden Sanayi Devrimine 1530-1780*, 2015, Kaynak Yayın.
- İMANÇER, Dilek, “Feminizm ve Yeni Yönelimler”, *Doğu Batı Dergisi Dünya Neyi Tartışıyor? II Yeni Düşünce Hareketleri*, 2002, Sayı:19, Ankara.
- KAGAN, Donalt, *On the Orgins of War and the Preservation of Peace*, 1995 London.
- MERAY, Seha L., *Devletler Hukukuna Giriş*, 1959, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, Cilt: 1.
- MÜNKLER, Herfried, *Yeni Savaşlar*, Çev: Zehra Aksu Yılmaz, 2010, İstanbul, İletişim.
- ODMAN, Tevfik, “Eski Yugoslavya ile İlgili Uluslar arası Ceza Mahkemesini Kuruluşu ve Yasal Dayanağı”, *Ankara Üniversitesi Dergisi*. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/297/2726.pdf>.
- ÖZBEY, Orhan, “Kadına Karşı Şiddetin Temelleri”, *Hukuk Gündemi*, 2012,
<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2012-1/11.pdf>.
- ROBİNSON, Darly, “Defining Crimes Against Humanity at the Rome Conference”, *The American Journal of International Law*, 1999, Vol:93, No:1,
http://www.exeter.ac.uk/media/universityofexeter/strategyandsecurityinstitute/pdfs/shortcourses/Robinson,_Defining_Crimes_Against_Humanity_at_the_Rome_Conference.pdf.

ROTTENSTEİNER, Christa, “The Denial Humanitarian Assistance as a Crime Under International Law”, *International Review of the Red Cross*, 1999, No:835.

<https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq32.htm>.

SCHNEİDER, Mary Deutsch, “About Women, War and Darfur: The Continuing Quest for Gender Violence Justice”, *North Dakota Law Review*, 2007, Vol 83.

SELLERS, Patricia Viseur, “The Prosecution of Sexual Violence in Conflict: The Importance of Human Rights as Means of Interpretation”, *United Nations Human Rights Office of the High Commissioner*,

www.ohchr.org/Documents/Issues/women/WRGS/Paper_Prosecution_of_Sexual_Violence.pdf.

SİMİC, Olivera, “Challenging Bosnian Women Identity”, *Journal of International Womens Studies*, 2012, Vol:13, No:4.

TEZCAN, Durmuş, ERDEM Mustafa Ruhan, ÖNOK Murat, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 2009, Ankara.

VASQUEZ, John A., *Savaş Bulmacası*, Çev: Haluk Özdemir, 2015, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.